

Φίλη μαθήτριά, Φίλε μαθητή

Το συγκεκριμένο βιβλίο αποτελεί βοήθημα στο σχολικό εγχειρίδιο *Νεοελληνική Γλώσσα* για τη Γ' Γυμνασίου. Η συγγραφή του έγινε με γνώμονα τους διδακτικούς στόχους του μαθήματος και με σκοπό να συμβάλει στην εκμάθηση της νεοελληνικής γλώσσας με τρόπο επαρκή και λειτουργικό. Για το λόγο αυτό κάθε ενότητα του βιβλίου έχει χωριστεί σε τρία μέρη, που περιέχουν:

- Α' Μέρος → Αναλυτική θεωρητική διαπραγμάτευση όλων των **γραμματικών** και **συντακτικών φαινομένων**, καθώς και θεμάτων σχετικών με την **παραγωγή λόγου** που περιλαμβάνονται στο σχολικό εγχειρίδιο. Κατά τη διαπραγμάτευση κάθε θέματος ξεχωριστά **προτείνονται** τα ανάλογα κείμενα και ανάλογες ασκήσεις για εμπέδωση από το Βιβλίο του Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις της διδασκαλίας του μαθήματος.
- Β' Μέρος → Αναλυτικές **απαντήσεις στις ασκήσεις του Βιβλίου του Μαθητή** με υποδειγματική διαπραγμάτευση των δραστηριοτήτων παραγωγής λόγου και με χρηστικές πληροφορίες για τη διαχείριση των θεμάτων των διαθεματικών εργασιών.
- Γ' Μέρος → Πλήρεις **απαντήσεις στις ασκήσεις του Τετραδίου Εργασιών**.

Αλεξάνδρα Στράτου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Α. Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση των προτάσεων	10
Β. Σύνθεση ερευνητικών εργασιών	23
Γ. Η επιλογή της λέξης	26
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	28
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ.....	52

2η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Α. Είδη δευτερευουσών προτάσεων	64
Β. Πολυσημία της λέξης.....	74
Γ. Διατύπωση αιτιολογημένων κρίσεων.....	76
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	78
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ.....	99

3η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Α. Ερωτηματικές προτάσεις.....	112
Β. Ευθύς και πλάγιος λόγος	120
Γ. Σχήματα λόγου: Κυριολεξία και μεταφορά	124
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	127
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ.....	149

4η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Α. Οι αναφορικές προτάσεις	158
Β. Ελληνικές λέξεις σε ξένες γλώσσες.....	170
Γ. Συνώνυμα – Αντίθετα	172
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	176
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ.....	201

5η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Α. Τελικές προτάσεις.....	212
Β. Αιτιολογικές προτάσεις.....	215

Γ. Ανάλυση του κειμένου στα συστατικά του	219
Δ. Ομόηχες και παρώνυμες λέξεις.....	223
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	226
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ.....	248

6η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Α. Χρονικές προτάσεις.....	260
Β. Υποθετικές προτάσεις	265
Γ. Τα υπώνυμα	271
Δ. Ορισμός.....	273
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	277
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ.....	299

7η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Α. Αποτελεσματικές προτάσεις	310
Β. Εναντιωματικές προτάσεις	314
Γ. Μετωνυμία	316
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	318
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ.....	332

8η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Α. Τα μόρια.....	342
Β. Η στίξη.....	348
Γ. Σχήματα λόγου	358
Δ. Η περίληψη.....	361
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	366
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ.....	390

1ⁿ

ΕΝΟΤΗΤΑ

Η Ελλάδα στον κόσμο

Θέματα της ενότητας

Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση των προτάσεων

... Τα είδη των προτάσεων ως προς τη μεταξύ τους σχέση και οι συνδυασμοί τους στο λόγο

Στο πλαίσιο της επικοινωνίας, προκειμένου να εκφράσουμε τα νοήματα που θέλουμε τόσο στο γραπτό όσο και στον προφορικό λόγο, χρησιμοποιούμε **σύνολα προτάσεων**. Οι προτάσεις αυτές, ως προς τη σχέση που έχουν μεταξύ τους, διακρίνονται σε **κύριες** ή **ανεξάρτητες** και **δευτερεύουσες** ή **εξαρτημένες**.

- **Κύρια** ή **ανεξάρτητη** λέγεται η πρόταση που εκφράζει ένα ολοκληρωμένο νόημα και μπορεί να σταθεί μόνη της στο λόγο, χωρίς να εξαρτάται από καμιά άλλη.
π.χ. *Η Ελλάδα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα στα νότια της Βαλκανικής χερσονήσου.*
- **Δευτερεύουσα** ή **εξαρτημένη** λέγεται η πρόταση που δεν εκφράζει ένα ολοκληρωμένο νόημα και γι' αυτό δεν μπορεί να σταθεί μόνη της στο λόγο. Οι δευτερεύουσες προτάσεις χρησιμεύουν για να συμπληρώσουν το νόημα μιας άλλης πρότασης ή για να προσδιορίσουν έναν όρο της και εξαρτώνται από αυτήν.
π.χ. *Η Ελλάδα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα, που καταλαμβάνει το νότιο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου.*
- Όταν μιλάμε ή γράφουμε, προκειμένου να εκφράσουμε ένα σύνθετο νόημα, χρησιμοποιούμε δύο ή περισσότερες προτάσεις, κύριες και δευτερεύουσες. Αυτές οι προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με ορισμένες λέξεις, που μπορεί να είναι σύνδεσμοι ή αντωνυμίες ή επιρρήματα, και σχηματίζουν οργανωμένα σύνολα, τις **περιόδους**, σύμφωνα με τους εξής συνδυασμούς:

α) κύρια + κύρια	Η Ελλάδα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα και γεωγραφικά ανήκει στη νότια Ευρώπη.
β) κύρια + δευτερεύουσα	Η Ελλάδα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα, που ανήκει στη μεγάλη ομάδα των μεσογειακών χωρών.
γ) κύρια + δευτερεύουσα + δευτερεύουσα	Η Ελλάδα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα, που ανήκει στη μεγάλη ομάδα των μεσογειακών χωρών, όπως άλλωστε δείχνει η θέση της.

Πρόταση – Περίοδος – Ημιπερίοδος

- Η **πρόταση** είναι η βασική μονάδα του λόγου· είναι η οργανωμένη ομάδα λέξεων που εκφράζει ένα μόνο νόημα, πλήρες και αυτοτελές, με σύντομη συνήθως διατύπωση.
π.χ. *Η Ελλάδα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα.*

- Η **περίοδος** είναι το τμήμα του λόγου που αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις, έχει ολοκληρωμένο νόημα και στο γραπτό λόγο περικλείεται ανάμεσα σε τελείες ή άλλα ισοδύναμα σημεία στίξης (ερωτηματικό, θαυμαστικό, αποσιωπητικά).

π.χ. *Η Ελλάδα καταλαμβάνει το νότιο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου. (περίοδος με μία μόνο πρόταση)*

Η Ελλάδα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα/που γεωγραφικά ανήκει στη νότια Ευρώπη/και καταλαμβάνει το νότιο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου. (περίοδος με τρεις προτάσεις)

- Εκτός από την περίοδο, έχουμε και την **ημιπερίοδο**, που είναι το τμήμα μιας περιόδου το οποίο αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις, με νοηματική αυτοτέλεια, αλλά χωρίς ολοκληρωμένο νόημα. Στο γραπτό λόγο η ημιπερίοδος βρίσκεται ανάμεσα σε τελεία και άνω τελεία ή ανάμεσα σε δύο άνω τελείες.

π.χ. *Ήταν μεσημέρι· η ζέστη ήταν ανυπόφορη και οι λιγοστοί θεατές του αγώνα είχαν μαζευτεί κάτω από το μεγάλο στέγαστρο του γηπέδου. (μία περίοδος που αποτελείται από δύο ημιπεριόδους: η πρώτη ημιπερίοδος αποτελείται από μία πρόταση, ενώ η δεύτερη από δύο προτάσεις)*

Να θυμάσαι

Σε μια περίοδο:

- όσα είναι τα ρήματα τόσες είναι και οι προτάσεις που υπάρχουν.
- όταν υπάρχει μία μόνο πρόταση, τότε η πρόταση αυτή είναι υποχρεωτικά κύρια/ανεξάρτητη.
- όταν υπάρχουν περισσότερες από μία προτάσεις, τότε μία τουλάχιστον από αυτές τις προτάσεις είναι οπωσδήποτε κύρια.

... Οι διάφοροι τρόποι σύνδεσης των προτάσεων

Ανάλογα με τους στόχους και τις ανάγκες της επικοινωνίας, ένα σύνολο από προτάσεις που είναι σχετικές μεταξύ τους ως προς το νόημα και σχηματίζουν μία περίοδο μπορούν να συνδεθούν ως εξής:

α) **παρατακτικά** → παρατακτική σύνδεση (ή σύνδεση κατά παράταξη).

π.χ. Τα παιδιά ξεφώνιζαν και χειροκροτούσαν ενθουσιασμένα.

β) **υποτακτικά** → υποτακτική σύνδεση (ή σύνδεση καθ' υπόταξη).

π.χ. Το παιδί σηκώθηκε όρθιο, γιατί δεν έβλεπε καλά.

γ) **ασύνδετα** → ασύνδετο σχήμα.

π.χ. Ξύπνησε νωρίς, πλύθηκε, έφαγε κάτι βιαστικά, μετά έφυγε για το σχολείο.

Σημείωση

Το **ασύνδετο σχήμα** κανονικά **δεν αποτελεί τρόπο σύνδεσης προτάσεων**, καθώς, όπως θα δούμε στη συνέχεια, οι προτάσεις στην περίπτωση αυτή απλώς παρατίθενται η μία μετά την άλλη, αναφέρεται όμως εδώ, γιατί «είναι ο πρώτος και αρχικός τρόπος συνειρμού των προτάσεων στη γλώσσα μας» (Αχ. Τζάρτζανος, *Νεοελληνική Σύνταξις [της Κοινής Δημοτικής]*, τόμ. Β', σελ. 9).

α) **Παρατακτική σύνδεση** **Παρατακτική** λέγεται η σύνδεση κατά την οποία οι προτάσεις **παρατάσσονται** στη σειρά, τοποθετούνται δηλαδή η μία δίπλα στην άλλη, χωρίς η μία να εξαρτάται από την άλλη. Έτσι, στην περίπτωση αυτή συνδέονται μεταξύ τους **όμοιες, ισοδύναμες προτάσεις**, δηλαδή:

- **κύρια + κύρια** πρόταση.

π.χ. Ο ήλιος έδυε **και** τα σύννεφα είχαν γίνει ροδοκόκκινα.

- **δευτερεύουσα + δευτερεύουσα** πρόταση **ίδιου είδους**.

π.χ. Μου είπε ότι θα έρθει σήμερα **και** (ενν. ότι) θα φύγει αύριο. (Ο σύνδεσμος **και** συνδέει παρατακτικά τη δευτερεύουσα πρόταση **ότι θα έρθει σήμερα** με την ομοειδή δευτερεύουσα πρόταση **[ότι] θα φύγει αύριο**.)

- Η παρατακτική σύνδεση των προτάσεων γίνεται με τους **παρατακτικούς συνδέσμους**, που είναι οι ακόλουθοι:

Είδη παρατακτικών συνδέσμων	Παραδείγματα
Συμπλεκτικοί: και (κι), ούτε, μήτε, ουδέ, μηδέ	Φύγε τώρα και έλα πάλι αργότερα. Δεν τον είδα ούτε έμαθα νέα του.
Αντιθετικοί: μα, αλλά, παρά, όμως, ωστόσο, μόνο	Πήγα νωρίς, μα δεν τον πρόλαβα. Του το είπα, αλλά το ξέχασε.
Διαχωριστικοί ή διαζευκτικοί: ή, είτε	Θα καθίσεις ή θα φύγεις αμέσως; Είτε κερδίσεις είτε χάσεις, δε με νοιάζει.

Άλλοι παρατακτικοί σύνδεσμοι

- Ως παρατακτικοί σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται συχνά και οι συμπερασματικοί σύνδεσμοι *λοιπόν, άρα, επομένως*, τα επιρρήματα *τώρα, τότε, έπειτα, ύστερα* και το εμπρόθετο *γι' αυτό*. Οι συμπερασματικοί σύνδεσμοι συνδέουν κανονικά δύο κύριες προτάσεις που έχουν νοηματική σχέση και χωρίζονται με τελεία ή άνω τελεία στο γραπτό λόγο ή με παύση στον προφορικό λόγο. Οι σύνδεσμοι αυτοί μπαίνουν στην αρχή της δεύτερης πρότασης, αλλά ο σύνδεσμος *λοιπόν* μπαίνει όχι μόνο στην αρχή της πρότασης, αλλά και ύστερα από μία ή περισσότερες λέξεις ή και στο τέλος της πρότασης.

π.χ. Έχουν ληφθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα ασφαλείας· **επομένως** δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας.

Τελείωσα το διάβασμα. Θα έρθω μαζί σου **λοιπόν**.

- Ως παρατακτικοί σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται επίσης ο αιτιολογικός σύνδεσμος *γιατί* και ο αποτελεσματικός σύνδεσμος *ώστε* (που είναι κατά κανόνα υποτακτικοί σύνδεσμοι – βλ. παρακάτω, στην «υποτακτική σύνδεση» προτάσεων, σελ. 18) όταν βρίσκονται στην αρχή περιόδου ή ημιπεριόδου.

π.χ. Δεν πρόκειται να έρθει, σου λέω. **Γιατί** έχει πάει αλλού.

Το έμαθα κι εγώ. **Ωστε** (= Άρα, Επομένως) έτσι έγιναν τα πράγματα τελικά.

Ο συμπλεκτικός σύνδεσμος και – Οι σχέσεις που δηλώνει

- Η λογική σχέση των προτάσεων που συνδέονται με το συμπλεκτικό σύνδεσμο και μπορεί να είναι:

- σχέση **χρόνου** και να δηλώνει:
 - **πράξεις σύγχρονες** (*και* = συγχρόνως).

π.χ. Έγραφε **και** μιλούσε στο τηλέφωνο. (= και συγχρόνως μιλούσε στο τηλέφωνο)

- απλή **χρονική ακολουθία** πράξεων (*και* = και έπειτα).

π.χ. Ντύθηκε **και** έφυγε. (= και έπειτα έφυγε)

- σχέση **αιτιώδους**:

- όταν η μία πρόταση δείχνει την αιτία και η άλλη το αποτέλεσμα (*και* = και γι' αυτό).

π.χ. Δεν ήταν καλά **και** έφυγε από το σχολείο. (= και γι' αυτό έφυγε...)

- η δεύτερη πρόταση είναι φυσικό ή λογικό επακόλουθο της πρώτης (*και* = και επομένως).

π.χ. Είμαι δίπλα σου **και** μη φοβάσαι τίποτα. (= και επομένως μη φοβάσαι...)

- σχέση **αντίθεσης**, που μπορεί να είναι:

- **απλή** (*και* = αλλά, όμως).

π.χ. Κάθε φορά το λες αυτό **και** όλο το ξεχνάς. (= αλλά όλο το ξεχνάς)

- **ισχυρή** (*και* = και όμως) – δηλώνει εναντίωση.

π.χ. Περίμενα τόσο καιρό να του μιλήσω **και** μόλις τον είδα δεν του είπα τίποτα. (= και όμως μόλις τον είδα...)

- σχέση **συμφωνίας** (*και* = και έτσι, και μ' αυτό τον όρο).

π.χ. Βοήθησέ με στα μαθηματικά **κι** εγώ θα σε βοηθήσω στ' αρχαία. (= και έτσι εγώ θα σε βοηθήσω...)

- σχέση **παρομοίωσης** (*και* = έτσι και, όμοια και).

π.χ. Τα κλαδιά λυγίζουν από τον άνεμο **κι** αυτός λυγίζει από τα βάρσανα. (= έτσι και αυτός λυγίζει...)

- σχέση **επιδοτική**, όπου ο *και* σημαίνει «ακόμη και» και χρησιμοποιείται για να δοθεί έμφαση σε αυτό που ακολουθεί.

π.χ. Μας εξήγησε **και** την παραμικρή λεπτομέρεια. (= ακόμη και την παραμικρή...)

- σχέση **προσθετική** (*και* = επιπλέον, επίσης).

π.χ. Στο τέλος της εκδήλωσης μας πρόσφεραν **και** αναμνηστικά δωράκια. (= επίσης αναμνηστικά δωράκια)

- σχέση **εστίασης**, όπου ο *και* εμφανίζεται δύο διαδοχικές φορές προσδίδοντας έμφαση στη λέξη/φράση που ακολουθεί τη δεύτερη φορά (*και* ... *και* = όχι μόνο ... αλλά και).

π.χ. **Και** τον είδα **και** τουμίλησα. (= Όχι μόνο τον είδα, αλλά και τουμίλησα.)

- Ο σύνδεσμος *και* πολλές φορές συνδέει ιδιόρρυθμα δύο προτάσεις, με αποτέλεσμα αυτές να συνδέονται παρατακτικά, ενώ λογικά η μία πρόταση θα έπρεπε να εξαρτάται από την άλλη. Σ' αυτή την περίπτωση ο *και* μπορεί να ισοδυναμεί με διάφορα είδη συνδέσμων από αυτά που χρησιμοποιούνται στην υποτακτική

σύνδεση προτάσεων, όπως ειδικό, αιτιολογικό, χρονικό, βουλητικό κ.ά. (βλ. παρακάτω, στη σελ. 18).

π.χ. *Μη με ενοχλείτε **και** έχω δουλειά.* (= γιατί)

*Δεν πρόλαβα να ξαπλώσω **και** χτύπησε το κουδούνι.* (= όταν)

*Τον βλέπω **και** έχει αλλάξει πολύ τελευταία.* (= να)

Σύνδεση προτάσεων με αντιθετικούς συνδέσμους

- › Στην αντιθετική σύνδεση προτάσεων χρησιμοποιούνται, εκτός από τους παρατακτικούς αντιθετικούς συνδέσμους *μα, αλλά, όμως, ωστόσο, μόνο, παρά*, και κάποιες άλλες λέξεις όπως οι: *εντούτοις, εξάλλου, μολαταύτα* κ.ά.

π.χ. *Τον παρακάλεσα, **εντούτοις** αυτός δεν ήρθε.*

- › Οι αντιθετικοί σύνδεσμοι φανερώνουν ότι υπάρχει αντίθεση στο περιεχόμενο των προτάσεων που συνδέουν και κανονικά μπαίνουν στην αρχή της πρότασης· ωστόσο, οι *όμως, ωστόσο, εντούτοις, μολαταύτα* κ.ά. μπορούν να μπουν και ύστερα από μία ή περισσότερες λέξεις ή και στο τέλος της πρότασης.

π.χ. *Θύμωσε πολύ, **όμως** δεν είπε τίποτα.*

*Θύμωσε πολύ, δεν είπε **όμως** τίποτα.*

*Θύμωσε πολύ, δεν είπε τίποτα **όμως**.*

- › Η αντιθετική σύνδεση διακρίνεται σε δύο είδη:

α) στην **απλή** αντιθετική σύνδεση.

π.χ. *Έφυγε, **αλλά** γύρισε γρήγορα.* (καταφατική + καταφατική)

β) στην **επιδοτική** αντιθετική σύνδεση, όπου το δεύτερο από τα δύο συνδεόμενα μέρη παριστάνεται ως σπουδαιότερο από το πρώτο. Στο είδος αυτό χρησιμοποιούνται τα *όχι μόνο ... αλλά και*.

π.χ. ***Όχι μόνο** αργεί στη δουλειά, **αλλά και** δημιουργεί συνεχώς προβλήματα.*

Σύνδεση προτάσεων με διαχωριστικούς συνδέσμους

- › Με τους διαχωριστικούς (ή διαζευκτικούς) συνδέσμους ή, *είτε* μπορεί να συνδέονται παρατακτικά δύο ή περισσότερες προτάσεις. Όταν οι προτάσεις είναι περισσότερες από δύο, τότε ο διαχωριστικός σύνδεσμος συνήθως μπαίνει πριν από κάθε συνδεόμενο μέρος. Σπάνια μπορεί να παραλείπεται ο διαχωριστικός σύνδεσμος πριν από το πρώτο μέρος ή να μπαίνει μόνο πριν από την τελευταία πρόταση.

π.χ. *Το καλοκαίρι **ή** πηγαίνα στη θάλασσα **ή** κοιμόμουν **ή** έκανα βόλτες.*

*Το καλοκαίρι πηγαίνα στη θάλασσα, κοιμόμουν **ή** έκανα βόλτες.*

- › Κάποιες φορές αντί για διαχωριστικούς συνδέσμους χρησιμοποιούνται τύποι του ρήματος *θέλω*.

π.χ. **Θέλεις** επειδή ντρεπόταν, **θέλεις** επειδή φοβόταν, δεν είπε τίποτα.

- › Οι διαχωριστικοί σύνδεσμοι πολλές φορές παραλείπονται όταν οι δύο προτάσεις είναι αντίθετες μεταξύ τους και ο λόγος είναι ζωηρός.

π.χ. **Μπορείς δεν μπορείς**, πρέπει να δουλέψεις.

Η χρήση του κόμματος στην παρατακτική σύνδεση των προτάσεων

Όσον αφορά τη χρήση του κόμματος κατά την παρατακτική σύνδεση των προτάσεων, σημειώνουμε τα εξής:

- › Όταν η σύνδεση γίνεται με **συμπλεκτικούς** ή **διαχωριστικούς** συνδέσμους, **δε βάζουμε κόμμα**.

Κάποτε όμως μπορεί να μπει κόμμα πριν από το σύνδεσμο και ή το σύνδεσμο ή όταν:

- μεταξύ των προτάσεων που ενώνονται με τους συνδέσμους αυτούς παρεμβάλλεται δευτερεύουσα πρόταση.

π.χ. Έφυγε από το σχολείο, γιατί δεν ένωθε καλά, **και** πήγε αμέσως στο σπίτι. (Ανάμεσα στις δύο κύριες Έφυγε από το σχολείο – και πήγε αμέσως στο σπίτι παρεμβάλλεται η δευτερεύουσα πρόταση γιατί δεν ένωθε καλά.)

- με το κόμμα διευκολύνεται το σωστό διάβασμα (κυρίως όταν αλλάζει το υποκείμενο του ρήματος της δεύτερης πρότασης).

π.χ. Ήθελε να έρθει μαζί μας η Μαρία, **και** η μητέρα της δεν την άφησε.

- › Όταν η σύνδεση γίνεται με **αντιθετικούς** συνδέσμους, τότε **βάζουμε κόμμα** πριν από το σύνδεσμο, ιδίως όταν οι προτάσεις είναι μεγάλες.

π.χ. Του τηλεφώνησα χτες το βράδυ, **αλλά** δεν απάντησε κανείς.

β) Υποτακτική σύνδεση

Υποτακτική λέγεται η σύνδεση μεταξύ **ανόμοιων, μη ισοδύναμων** προτάσεων, δηλαδή προτάσεων που εξαρτώνται η μία από την άλλη. Έτσι, στην περίπτωση αυτή, μπορεί να συνδέονται:

- **κύρια + δευτερεύουσα** πρόταση, η οποία εξαρτάται από την κύρια.

π.χ. Ο αδερφός της δεν ήρθε μαζί μας, επειδή ήταν πολύ κουρασμένος.

κύρια πρόταση

δευτερεύουσα πρόταση

- **δευτερεύουσα + δευτερεύουσα** πρόταση **διαφορετικού είδους**, που η μία εξαρτάται από την άλλη.

π.χ. Έμαθα πως έφυγε γρήγορα, για να προλάβει το λεωφορείο.

κύρια
πρόταση

δευτερεύουσα ειδική
πρόταση

δευτερεύουσα τελική
πρόταση

- Συχνά στην υποτακτική σύνδεση δημιουργούνται μεγάλες περίοδοι λόγου, που περιλαμβάνουν πολλές δευτερεύουσες οι οποίες εξαρτώνται από μία κύρια και από άλλες δευτερεύουσες.

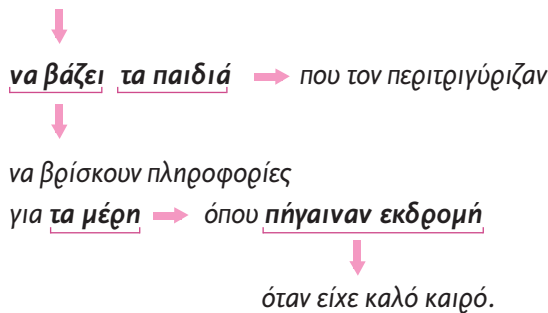
π.χ. Ο δάσκαλος συνήθιζε να βάζει τα παιδιά που τον περιτριγύριζαν να βρίσκουν πληροφορίες για τα μέρη όπου πήγαιναν εκδρομή όταν είχε καλό καιρό.

Η περίοδος αυτή αποτελείται από έξι προτάσεις:

- α) Ο δάσκαλος συνήθιζε → κύρια πρόταση.
- β) να βάζει τα παιδιά → δευτερεύουσα βουλητική πρόταση που εξαρτάται από την κύρια και είναι αντικείμενο του ρ. συνήθιζε.
- γ) που τον περιτριγύριζαν → δευτερεύουσα αναφορική πρόταση που εξαρτάται από τη βουλητική και προσδιορίζει τον όρο τα παιδιά.
- δ) να βρίσκουν πληροφορίες για τα μέρη → δευτερεύουσα βουλητική πρόταση που εξαρτάται από την προηγούμενη βουλητική να βάζει τα παιδιά και είναι έμμεσο αντικείμενο του ρ. να βάζει.
- ε) όπου πήγαιναν εκδρομή → δευτερεύουσα αναφορική πρόταση που εξαρτάται από την προηγούμενη δευτερεύουσα και προσδιορίζει τον όρο τα μέρη.
- στ) όταν είχε καλό καιρό → δευτερεύουσα χρονική πρόταση που εξαρτάται από την προηγούμενη αναφορική.

Διαγραμματικά, λοιπόν, η συγκεκριμένη περίοδος μπορεί να παρουσιαστεί ως εξής:

Ο δάσκαλος συνήθιζε

- Η υποτακτική σύνδεση των προτάσεων γίνεται με:
 - α) τους **υποτακτικούς συνδέσμους**, που είναι οι ακόλουθοι:

Είδη υποτακτικών συνδέσμων	Παραδείγματα
βουλητικοί: να, και (= να)	Δε θέλει να διαβάσει.
διστακτικοί: μη(ν), μήπως	Φοβάται μη συμβεί κανένα κακό.
χρονικοί: όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν/πριν να, μόλις, άμα, προτού, ώπου, ωστόσο, όσο, ενόσω, όποτε, κάθε που, όσο που	Είχε ήδη φύγει όταν ήρθαν. Έβαλε τα κλάματα μόλις τον είδε. Να έχεις γυρίσει προτού βραδιάσει.
ειδικοί: πως, που, ότι	Μου είπε πως θα έρθει νωρίς.
αποτελεσματικοί: ώστε (να), που (να)	Μιλά τόσο σιγά, ώστε δεν ακούγεται καθόλου.
υποθετικοί: αν, σαν, άμα	Δε θα πάμε εκδρομή, αν χαλάσει ο καιρός.
τελικοί: να, για να	Τρέχει για να προλάβει το λεωφορείο.
αιτιολογικοί: γιατί, επειδή, αφού, διότι, που	Δεν ήρθα, γιατί ήμουν άρρωστος. Έτσι θα είναι, αφού το λες εσύ.
Εναντιωματικοί: αν και, ενώ, μολοντί, μόλο που, και που, και ας κ.ά.	Δε μας μιλούσαν, αν και μας γνώριζαν. Εγώ θα προσπαθήσω, κι ας μην είμαι ικανός.

β) **αναφορικές αντωνυμίες** (όποιος, -α, -ο/οποίος, -α, -ο/όσος, -η, -ο/που/ό,τι) και **αναφορικά επιρρήματα** (όπου, που, όσο, όπως).

π.χ. Αυτός είναι ο **μόνος που** θα μας άκουγε.

Να πας **αμέσως όπου** σου πουν.

γ) **ερωτηματικές αντωνυμίες** (τι/ποιος, -α, -ο/πόσος, -η, -ο) και **ερωτηματικά επιρρήματα** (πού, πώς, πότε, πόσο).

π.χ. Δεν ξέρω **ποιος** είναι αυτός.

Με ρώτησε **πώς** τα περνάω.

Να γνωρίζεις

Οι υποτακτικοί σύνδεσμοι, οι αναφορικές και ερωτηματικές αντωνυμίες, τα αναφορικά και ερωτηματικά επιρρήματα καθώς και οι συνδεσμικές εκφράσεις εισάγουν τις **δευτερεύουσες προτάσεις**, που διακρίνονται σε είδη ανάλογα με τη λέξη (σύνδεσμο κ.λπ.) με την οποία εισάγονται. Έτσι έχουμε τις δευτερεύουσες βουλητικές, ειδικές, χρονικές, αιτιολογικές, υποθετικές, αναφορικές κ.λπ. προτάσεις.

δ) **συνδεσμικές εκφράσεις** (εκεί που, τη στιγμή που, την ώρα που, έως ότου να, κάθε που κ.ά.).

π.χ. Σωριάστηκε στο πάτωμα ξαφνικά, **την ώρα που** μιλούσε στο τηλέφωνο.

Η χρήση του κόμματος στην υποτακτική σύνδεση

Στην υποτακτική σύνδεση:

- **Δε χωρίζονται με κόμμα** οι δευτερεύουσες **ονοματικές προτάσεις** (ειδικές, βουλητικές, ενδοιαστικές, πλάγιες ερωτηματικές, αναφορικές) που λειτουργούν ως **υποκείμενο** ή **αντικείμενο** του ρήματος της πρότασης από την οποία εξαρτώνται.

π.χ. *Είναι απαραίτητο να έρθετε κι εσείς.* (δευτερεύουσα βουλητική πρόταση ως υποκείμενο της απρόσωπης έκφρασης *Είναι απαραίτητο* → δε χωρίζεται με κόμμα)

Με ρώτησε πώς τα περνάω. (δευτερεύουσα πλάγια ερωτηματική πρόταση ως αντικείμενο του ρήματος *ρώτησε* → δε χωρίζεται με κόμμα)

Όποιος βιάζεται σκοντάφτει. (δευτερεύουσα αναφορική ονοματική πρόταση ως υποκείμενο του ρήματος *σκοντάφτει* → δε χωρίζεται με κόμμα)

- **Χωρίζονται με κόμμα** από την πρόταση από την οποία εξαρτώνται:

- οι δευτερεύουσες **ονοματικές προτάσεις** που λειτουργούν ως **επεξήγηση**.

π.χ. *Μόνο αυτό ζητούσε, να έρθει μαζί μας.* (δευτερεύουσα βουλητική πρόταση ως επεξήγηση στο αυτό)

- οι δευτερεύουσες **επιρρηματικές** προτάσεις, αυτές δηλαδή που δηλώνουν κάποια επιρρηματική σχέση (χρόνο, αιτία, σκοπό κ.λπ.).

π.χ. *Μόλις την είδε, έτρεξε αμέσως κοντά της.* (η δευτερεύουσα δηλώνει χρόνο → επιρρηματική χρονική πρόταση)

Δε με καλεί, επειδή δε με συμπαθεί ιδιαίτερα. (η δευτερεύουσα δηλώνει αιτία → επιρρηματική αιτιολογική πρόταση)

Συχνά, πάντως, **παραλείπεται το κόμμα** ανάμεσα σε μια κύρια και μια δευτερεύουσα επιρρηματική πρόταση, όταν και οι δύο προτάσεις είναι πολύ σύντομες, και μάλιστα όταν η δευτερεύουσα είναι τόσο μικρή, ώστε εκλαμβάνεται ότι αντικαθιστά ένα επίρρημα.

π.χ. *Φάε όσο θέλεις.*

Ήρθα για να μείνω.

Έλα όποτε μπορέσεις.

γ) Ασύνδετο σχήμα

Ασύνδετο λέγεται το σχήμα του λόγου κατά το οποίο οι προτάσεις τοποθετούνται η μία δίπλα στην άλλη χωρίς να συνδέονται μεταξύ τους με κάποιο σύνδεσμο, αλλά χωρίζονται με **κόμματα**.

π.χ. *Ο κύριος μπήκε στο γραφείο, πήρε κάποιο χαρτί, το έβαλε βιαστικά στην τσέπη του, έφυγε αμέσως.*

- Το ασύνδετο σχήμα **χρησιμοποιείται**:

- στον καθημερινό προφορικό λόγο, που χαρακτηρίζεται από αμεσότητα και απλότητα.

π.χ. *Έλα δω, διάβασέ μου αυτό το χαρτί, δε βλέπω τι γράφει.*

- σε παροιμίες, παραμύθια, δημοτικά τραγούδια (προϊόντα της λαϊκής λογοτεχνικής παράδοσης).

π.χ. *Ακόμα δεν τον είδαμε, Γιάννη τον φωνάξαμε.*

Χτυπάει τις πόρτες, δέρνει τους τοίχους, φωνάζει, κλαίει η νεράιδα.

Κλαίνει τα μαύρα τα βουνά, παρηγοριά δεν έχουν./Δεν κλαίνει για το ψήλωμα, δεν κλαίνει για τα χιόνια.

- σε έντεχνα πεζογραφήματα ή ποιήματα, όταν ο δημιουργός τους θέλει να εκφράσει μια σειρά νοημάτων με απλό τρόπο ή με γοργότητα και ζωηρότητα.

π.χ. *Το χιόνι τώρα έπεσε, ο ουρανός άνοιξε, ο καιρός μαλάκωσε.*

Το τουφέκι ανάβει, αστράφτει, λάμπει, κόβει το σπαθί.

Προτεινόμενα κείμενα και ασκήσεις για εμπέδωση

Σχετικά με τους διάφορους τρόπους σύνδεσης των προτάσεων:

- από το **Βιβλίο του Μαθητή**, μπορείτε να μελετήσετε τα κείμενα **1, 2, 3** και **4** στις σελ. 10-11 και να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **1-5** από το *Ακούω και μιλώ* στη σελ. 12, καθώς και με την άσκηση από το *Διαβάζω και γράφω* στη σελ. 12. Επίσης μπορείτε να μελετήσετε τις ομάδες παραδειγμάτων στη σελ. 15 και να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **1, 3, 4** και **5** από το *Ακούω και μιλώ* στις σελ. 15-16, καθώς και με τις ασκήσεις **1, 4** και **5** από το *Διαβάζω και γράφω* στις σελ. 16-17.
- από το **Τετράδιο Εργασιών**, μπορείτε να μελετήσετε το κείμενο **1** στη σελ. 8 και να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **2** και **3** στη σελ. 9. Επίσης μπορείτε να μελετήσετε το κείμενο **4** στις σελ. 12-13 και να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **2, 3** και **4** στη σελ. 13.

... Οι επιλογές στις συνδέσεις των προτάσεων και οι συνέπειές τους στο λόγο

- **Η χρήση συνδετικών λέξεων** στον προφορικό ή στο γραπτό λόγο φανερώνει την πρόθεση του ομιλητή ή του συγγραφέα να συνδέσει τις προτάσεις μεταξύ τους με τέτοιο τρόπο, ώστε να δείξει το είδος της σχέσης που έχουν μεταξύ τους. Έτσι, ανάλογα με τη συνδετική λέξη (σύνδεσμο, αντωνυμία κ.λπ.) που επιλέγει κάθε φορά, καθορίζει και το είδος της σχέσης που έχουν οι προτάσεις στη σκέψη του. Για παράδειγμα, στην πρόταση *Δε θα πάμε εκδρομή, αν χαλάσει ο καιρός*, ο ομιλητής/συγγραφέας επιλέγει τη συνδετική λέξη *αν* (υποτακτικό υποθετικό σύνδεσμο) για να δηλώσει τη σχέση προϋπόθεσης που υπάρχει ανάμεσα στις δύο προτάσεις.

Η σχέση, λοιπόν, μεταξύ των προτάσεων, ανάλογα με τη συνδετική λέξη που χρησιμοποιείται κάθε φορά, μπορεί να είναι:

- χρονική (π.χ. *Θα φύγω, αφού πρώτα τελειώσω τη δουλειά μου*).
- αιτίας-αποτελέσματος (π.χ. *Κουρασθήκαμε, επειδή περπατήσαμε πολύ*).
- αντιθετική (π.χ. *Έφυγε, αλλά γύρισε σύντομα*).
- εναντίωσης (π.χ. *Τον μάλωναν συνέχεια, αν και ήταν φρόνιμος*).
- επεξήγησης (π.χ. *Δεν το ήξερε κανείς ακόμη αυτό, ότι έφυγε από το σπίτι για πάντα*) κ.λπ.

- **Η μη χρήση συνδετικών λέξεων** στον προφορικό ή στο γραπτό λόγο μπορεί να σημαίνει:
 - ότι η σχέση μεταξύ των προτάσεων είναι ολοφάνερη και δε χρειάζεται να δηλωθεί με μια λέξη.
 - ότι ο ομιλητής/συγγραφέας προτιμά να αφήσει το δέκτη (ακροατή/αναγνώστη) να ανακαλύψει τη σχέση των προτάσεων ή να δώσει τη δική του ερμηνεία.
 - ότι η σχέση μεταξύ δύο προτάσεων δεν μπορεί να δηλωθεί, καθώς ο ομιλητής/συγγραφέας δεν είναι σίγουρος ή πιθανόν είναι αμήχανος.
 - ότι υπάρχουν άλλοι τρόποι (μη λεκτικοί) για να δηλωθεί η σχέση· π.χ. στον προφορικό λόγο μπορεί να χρησιμοποιούνται παραγλωσσικά και εξωγλωσσικά στοιχεία, όπως ο επιτονισμός (ο χρωματισμός και η διακύμανση της φωνής), οι χειρονομίες, οι εκφράσεις του προσώπου κ.λπ.
 - ότι έχει επιλεγεί το ασύνδετο σχήμα, για να δοθεί ζωνρότητα και γοργότητα στο λόγο ή για να παρουσιαστούν πολλά νοήματα σε ένα όλο.

Παρατηρήσεις

- Θεωρείται γενικά ότι η παρατακτική σύνδεση ταιριάζει σε κείμενα απλά και στον καθημερινό λόγο, ενώ η υποτακτική σύνδεση συνδυάζεται μ' έναν πιο επεξεργασμένο λόγο. Επίσης θεωρείται ότι η υποτακτική σύνδεση χαρακτηρίζει πιο σύνθετο λόγο, συχνά μακροπερίοδο. Ωστόσο, οι παραπάνω απόψεις δεν επιβεβαιώνονται πρακτικά, αφού τόσο η παράταξη όσο και η υπόταξη μπορούν να χρησιμοποιούνται σε διαφορετικά είδη λόγου.
- Οι συνδετικές λέξεις και επομένως η υποτακτική σύνδεση αποφεύγονται στις διαφημίσεις αλλά και στον ποικτικό λόγο. Αντίθετα, χρησιμοποιείται κυρίως το ασύνδετο σχήμα και η παρατακτική σύνδεση. Αυτό συμβαίνει γιατί:
 - α) επιδιώκεται να κινητοποιηθεί η φαντασία του δέκτη/αναγνώστη, προκειμένου να κάνει τις δικές του συνδέσεις στα νοήματα.
 - β) ο λόγος γίνεται πιο απλός, άμεσος και ζωηρός και επομένως το μήνυμα (διαφημιστικό ή ποικτικό) είναι πιο κατανοητό στο δέκτη.

Προτεινόμενα κείμενα και ασκήσεις για εμπέδωση

Σχετικά με τις επιλογές στις συνδέσεις των προτάσεων και τις συνέπειές τους στο γραπτό και τον προφορικό λόγο:

- από το **Βιβλίο του Μαθητή**, μπορείτε να μελετήσετε το κείμενο **8** στη σελ. 14 και να ασχοληθείτε με την άσκηση του *Διαβάζω και γράφω* στη σελ. 18. Επίσης μπορείτε να μελετήσετε τα κείμενα **10** και **11** στις σελ. 18-19 και να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **1**, **2** και **3** από το *Ακούω και μιλώ* στη σελ. 19, με τις ασκήσεις **1** και **2** από το *Διαβάζω και γράφω* στη σελ. 19, καθώς και με τις ασκήσεις **4**, **6**, **7**, **9** και **12** από το *Ακούω και μιλώ* στη σελ. 20.
- από το **Τετράδιο Εργασιών**, μπορείτε να μελετήσετε το κείμενο **2** στη σελ. 10 και να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **1** και **5** στη σελ. 11. Επίσης μπορείτε να ασχοληθείτε με την άσκηση **7** (του κειμένου **4**) στη σελ. 13 και, αφού μελετήσετε το κείμενο **5** στις σελ. 13-14, να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **1**, **2**, **4** και **5** στη σελ. 14.

Σύνθεση ερευνητικών εργασιών

Η ερευνητική εργασία είναι πολύ σημαντική, γιατί έχει σχέση με τη δημιουργική μάθηση, καθώς προϋποθέτει την *αναζήτηση* και την *εύρεση πληροφοριών* για ένα θέμα, την *αξιολόγηση* και την *αξιοποίησή* τους.

Για την εκπόνηση μιας ερευνητικής εργασίας πρέπει να δοθεί προσοχή στα παρακάτω στοιχεία:

α) Η επιλογή του θέματος

- Το θέμα πρέπει να ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητές μας.
- Το θέμα μιας ερευνητικής εργασίας δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με τον τίτλο της – η επιλογή του γίνεται υποχρεωτικά στην αρχή, ενώ ο τίτλος μπορεί να διατυπωθεί εκ των υστέρων.
- Το θέμα δεν πρέπει να είναι πλατύ και ασαφές αλλά ούτε υπερβολικά εξειδικευμένο, καθώς και στις δύο περιπτώσεις μπορεί να δημιουργηθούν ανυπέρβλητα προβλήματα – για παράδειγμα, στην πρώτη περίπτωση το διαθέσιμο ερευνητικό υλικό είναι τεράστιο, ενώ στη δεύτερη είναι ελάχιστο.

β) Η συγκέντρωση του ερευνητικού υλικού

- Μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους (βιβλιογραφική έρευνα, αναζήτηση στο διαδίκτυο, ερωτηματολόγια κ.λπ.).
- Κατά το στάδιο αυτό απαιτείται η σημείωση κάθε πληροφορίας που φαίνεται χρήσιμη, η προέλευση και η αξιολόγησή της.

γ) Η διάρθρωση και η συγγραφή της εργασίας

- Όσον αφορά τη **διάρθρωση** της εργασίας:
 - αρχικά είναι απαραίτητη η κατασκευή ενός διαγράμματος.
 - στη συνέχεια, αν είναι απαραίτητο, γίνεται η ομαδοποίηση του ερευνητικού υλικού με βάση το διάγραμμα.
- Όσον αφορά τη **συγγραφή** της εργασίας απαιτείται σαφήνεια, συνοχή και αλληλουχία των νοημάτων. Το τελικό κείμενο δηλαδή δεν πρέπει να είναι συρραφή ετερόκλητων στοιχείων, αλλά να διαθέτει συνέπεια στα νοήματα και στο ύφος και να καταλήγει σε ξεκάθαρες θέσεις και συμπεράσματα.

δ) Οι παραπομπές

- Καθώς είναι ανεπίτρεπτο να παρουσιάζουμε σε μια εργασία ξένες ιδέες ως δικές μας, στο κείμενό μας πρέπει να επισημαίνουμε με παραπομπές από πού προέρχεται κάποια πληροφορία ή ποιου προσώπου είναι η άποψη που τυχόν αναφέρουμε.

- Οι παραπομπές (επεξηγηματικές σημειώσεις) γράφονται είτε μέσα στο σώμα του κειμένου είτε στο κάτω μέρος της σελίδας (με σχετική ένδειξη, αρίθμηση κ.λπ.), πάντοτε όμως με τον ίδιο τρόπο σε όλη την έκταση της εργασίας.

ε) Η βιβλιογραφία

Στο τέλος της εργασίας πρέπει να παρατεθεί πλήρης κατάλογος των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνησή της. Οι πηγές γράφονται συνήθως με αλφαβητική σειρά κατά τον εξής ενδεικτικό τρόπο:

- Όταν η πηγή είναι βιβλίο, αναγράφονται:
 - το επώνυμο, το όνομα και το πατρώνυμο (αν υπάρχει στο βιβλίο) του συγγραφέα ή των συγγραφέων (ακολουθεί κόμμα),
 - ο τίτλος του βιβλίου· αν υπάρχει και υπότιτλος, παρατίθεται ύστερα από τελεία (ακολουθεί κόμμα),
 - το όνομα και το επώνυμο του μεταφραστή, αν πρόκειται για ξένο βιβλίο (ακολουθεί κόμμα),
 - τα στοιχεία της έκδοσης (ο εκδοτικός οίκος, ο τόπος και ο χρόνος).
π.χ. Σιγαλός Ηλ., Στάμου Φίλ., *Συντακτικό της Νέας Ελληνικής*, Σαββάλας, Αθήνα 2001.
Constable N., *Ιστορικός Άτλας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας*, μτφρ. Α. Καραστάθη, Σαββάλας, Αθήνα 2005.
- Όταν η πηγή είναι εργασία σε περιοδικό ή εφημερίδα, αναγράφονται:
 - το επώνυμο, το όνομα, το πατρώνυμο (αν υπάρχει στο περιοδικό ή την εφημερίδα) του συγγραφέα ή των συγγραφέων (ακολουθεί κόμμα),
 - ο τίτλος της εργασίας σε εισαγωγικά· αν υπάρχει υπότιτλος, παρατίθεται ύστερα από τελεία (ακολουθεί κόμμα),
 - τα στοιχεία της έκδοσης (ο τίτλος του περιοδικού ή της εφημερίδας όπου δημοσιεύεται η εργασία, ο αριθμός του τόμου του περιοδικού ή η ημερομηνία κυκλοφορίας της εφημερίδας, ο χρόνος της έκδοσης).
π.χ. Βώρος Φ. Κ., «Τοπική Ιστορία», *Νέα Παιδεία*, τεύχ. 52 (1989).
- Όταν η πηγή είναι εγκυκλοπαίδεια ή άλλο συλλογικό έργο, αναγράφονται:
 - το όνομα της εγκυκλοπαίδειας ή του έργου,
 - ο τόμος,
 - το λήμμα ή το κεφάλαιο στο οποίο υπάρχουν οι πληροφορίες, με τον αριθμό σελίδας/-ίδων,
 - τα στοιχεία της έκδοσης (εκδοτικός οίκος, τόπος, χρόνος).
π.χ. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, τόμ. 46, λ. *Ολυμπία*, σελ. 371-379, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1996.

Προτεινόμενα κείμενα
και ασκήσεις για εμπέδωση
από το **Βιβλίο του Μαθητή**

Σχετικά με τη σύνθεση ερευνητικών εργασιών, μπορείτε να μελετήσετε το κείμενο **12** στη σελ. 21 και να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **1-6** από το *Ακούω και μιλώ* στις σελ. 21-22, καθώς και με τις ασκήσεις **3** και **4** από το *Διαβάζω και γράφω* στη σελ. 27. Στο ίδιο πλαίσιο, μπορείτε επίσης να ασχοληθείτε με τη *Διαθεματική εργασία* στη σελ. 27.

Η επιλογή της λέξης

- Για να σχηματίσουμε μια πρόταση, και κατ' επέκταση ένα κείμενο, καλούμαστε, εκτός από το να συντάξουμε σωστά τις λέξεις, να επιλέξουμε ποιες θα χρησιμοποιήσουμε κάθε φορά ανάλογα με τη σημασία τους. Εδώ όμως χρειάζεται προσοχή, καθώς η σημασία κάθε λέξης δεν είναι δεδομένη και αναλλοίωτη. Προκειμένου, λοιπόν, να καταλάβουμε σωστά το νόημά της, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας:
 - **ποιος** τη λέει
 - **σε ποιον** την απευθύνει
 - **πού** και **πότε** τη χρησιμοποιεί
 - **σε τι είδους κείμενο** περιλαμβάνεται
 - **ποιο είναι το πολιτισμικό πλαίσιο** στο οποίο χρησιμοποιείται.
- Ειδικότερα, η επιλογή των λέξεων στο λόγο καθορίζεται από τους εξής παράγοντες:
 - α) τις **σημασιολογικές σχέσεις** μεταξύ τους, και κυρίως:
 - τις σχέσεις **συνωνυμίας** (*συνώνυμες* είναι δύο ή περισσότερες λέξεις όταν είναι ισοδύναμες ως προς τη σημασία).
π.χ. *δαπανώ* – *ξοδεύω*, *θερμός* – *ζεστός*, *άνθος* – *λουλούδι* κ.λπ.
Η επιλογή του ενός συνωνύμου αντί του άλλου εξυπηρετεί διαφορετικούς στόχους (σχετίζεται δε με τους *πραγματολογικούς παράγοντες* που θα δούμε στη συνέχεια), καθώς πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι απόλυτη συνωνυμία μεταξύ δύο λέξεων δύσκολα υπάρχει.
 - τις σχέσεις **υπερωνυμίας/υπωνυμίας** (*υπερώνυμη* είναι μια λέξη που περιλαμβάνει τη σημασία μιας άλλης).
π.χ. *πουλί* (υπερώνυμη) – *χελιδόνι* (υπώνυμη), *έπιπλο* (υπερώνυμη) – *καρέκλα* (υπώνυμη)
Συχνά τα υπερώνυμα υποκαθιστούν τα υπώνυμά τους, με συνέπεια αυτά να χάνουν τα ειδικότερα χαρακτηριστικά τους. Για παράδειγμα, η υπερώνυμη λέξη ξένος χρησιμοποιείται συχνά αντί των υπώνυμων *τουρίστας* ή *μετανάστης*, που διαφέρουν όμως σημασιολογικά μεταξύ τους.
 - β) τους **πραγματολογικούς παράγοντες**, όπως είναι:
 - **το επίπεδο ύφους** (φιλικό, οικείο, λαϊκό, επίσημο, τυπικό κ.λπ.).
π.χ. *έμεινα άφραγκος* – *έμεινα στον άσο* – *έμεινα ταπί*
εμφανίστηκε ξαφνικά – *ξεμπουκάρισε*
 - η χρήση **ειδικής γλώσσας**, όπως η επιστημονική ορολογία.

π.χ. *ήπαρ* – *συκώτι*

ημισέληνος – *μισοφέγγαρο*

- το **πώς συνδυάζονται μεταξύ τους οι λέξεις**. Για παράδειγμα, λέμε «πα-
ραθέτω γεύμα» και όχι «δίνω γεύμα» ή λέμε «λευκή σημαία» και όχι «άσπρη
σημαία» κ.λπ.

γ) τις **συντακτικές-λειτουργικές** ιδιότητες κάθε λέξης (π.χ. αν μέσα σε μια
πρόταση είναι υποκείμενο ή αντικείμενο ή κατηγορούμενο ή προσδιορισμός
κ.λπ.).

δ) την **εκφραστική δύναμη** κάθε λέξης. Για παράδειγμα, λέξεις όπως *πελώ-
ριος*, *τεράστιος*, *γιγάντιος* έχουν μεγαλύτερη εκφραστική δύναμη από το *πολύ
μεγάλος*.

ε) τις **επικοινωνιακές προθέσεις** του ομιλητή/συγγραφέα. Για παράδειγμα, η
επιλογή της λέξης *οικονόμος* ή της λέξης *τσιγκούνης* δηλώνει τη θετική ή αρνη-
τική αντίστοιχα άποψη του ομιλητή/συγγραφέα για κάποιο άτομο ή η επιλογή
της λέξης *μυρίζει* δηλώνει λεπτότητα και ευγένεια εκ μέρους του ομιλητή/συγ-
γραφέα σε σχέση με την επιλογή της λέξης *βρομάει* ή *βρομοκοπάει*.

Προτεινόμενα κείμενα και ασκήσεις για εμπέδωση

Σχετικά με την επιλογή των λέξεων στο λόγο:

- από το **Βιβλίο του Μαθητή**, μπορείτε να ασχοληθείτε με
τις ασκήσεις **2, 3** και **4** από το *Διαβάζω και γράφω* στη σελ. 23, την άσκηση **3** από το
Ακούω και μιλώ στη σελ. 23, καθώς και με την άσκηση **1** από το *Διαβάζω και γράφω* στη
σελ. 24. Επίσης μπορείτε να μελετήσετε το κείμενο **13** στις σελ. 24-25 και να ασχο-
ληθείτε με την άσκηση **2** από το *Ακούω και μιλώ* στη σελ. 25, καθώς και με την άσκηση
2 από το *Διαβάζω και γράφω* στη σελ. 25.
- από το **Τετράδιο Εργασιών**, μπορείτε να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **3** και **4** (του
κειμένου **2**) στη σελ. 11, την άσκηση **2** (του κειμένου **3**) στη σελ. 12, καθώς και με
την άσκηση **5** (του κειμένου **4**) στη σελ. 13. Επίσης μπορείτε να μελετήσετε το κείμε-
νο **7** στη σελ. 15 και να ασχοληθείτε με τις ασκήσεις **4, 5** και **6** στη σελ. 16.